

e-ISSN: 2651-3595

kalemname

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

9/17

HAZİRAN 2024

DergiPark
AKADEMİK

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

EBSCOhost

SÖBIAD

Scientific Indexing Services

Academic
Resource
Index
ResearchBib

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2651-3595

Sayı/No:17

Haziran/June 2024

Dergi Eski Adı: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty
(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Dinî Araştırmalar-Sosyal Bilimler

Scope: Religious Studies-Social Sciences

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June & December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca.

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German.

Kalemname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kalemname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; İngilizce-Türkçe başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 250 kelime) ve İSNAD atıf sistemine uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an English-Turkish title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 250 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences

HUSSERL FENOMENOLOJİSİNDE YÖNELİMSSEL BİLİNÇ ve EPİSTEMİK ÖZNEİN OLUŞUMU

Halil AKBEL

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Felsefe Tarihi Anabilim Dalı

PhD Student., Ankara University Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Studies

Ankara, Türkiye.

akbel@ankara.edu.tr

orcid.org/0000-0003-1955-2780

Öz

Bu çalışma Edmund Husserl'in (1859-1938) fenomenolojik yönteminin temel kavramlarını, epistemik öznenin kuruluşunda ortaya çıkan ilişki olasılıkları bağlamında incelemeyi hedefler. Bu çerçevede Husserl'in düşüncesinin merkezinde yer alan yönelimsellik, algılayan özne, eyleyen özne-beden, dış dünya ve öznelerarasılık gibi kavramlar, bilincin içsel yapısı ve deneyimlerinden yola çıkılarak fenomenolojik bilinç ve nesne ilişkisinin dünyaya erişimin temel bir biçimi olarak ötekinin kurulmasındaki rolünü oluşturur. Özellikle etkin, mantıksal olarak yadsınamayan özne yeniden rehabilite edilir ve Kartezyen felsefe 20. yüzyıla taşınır. Bu, *cogitonun* kendisinin sorgulanabilir olmasıyla ilişkilendirilir; hatta bu şüphe olasılığı sorgulanmadan gerçekleştirilir. Husserl, öncelikle bilincin yönelimsel nesnelere içkinliğine odaklanır. Bu, bireyin kendi bilincinin içsel yapısını ve deneyimlerini anlamak için temel bir adımdır. Ancak, bu yaklaşım izolasyonist bir bakış açısını reddeder. Bu sadece bireyin kendi bilincine odaklanmak için geçici bir aşamadır. Husserl'in asıl amacı, öteki ile olan ilişkileri daha iyi anlamak için kendi bilincimizi ortak bir dünyada konumlandırmaktır. Bu engeli aşmak için, öznelerarasılık veya sağduyu bilgisinin doğduğu diğer öznelere ihtiyaç duyulur. Bu konuların araştırılması, felsefi tartışmalara ve epistemolojik sorunlara yeni bir bakış açısı sunabilir ve okuyuculara Husserl'in felsefi mirasının derinliklerine bir giriş sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Husserl, Fenomenoloji, Yönelimsellik, Özne, Öznelerarasılık.

THE CONSTITUTION of INTENTIONAL CONSCIOUSNESS and EPISTEMIC SUBJECT in HUSSERL's PHENOMENOLOGY

Abstract

This study aims to examine the fundamental concepts of Edmund Husserl's (1859-1938) phenomenological method, particularly in the context of the relational possibilities that arise in the construction of the epistemic subject. Within this framework, concepts central to Husserl's thought -such as intentionality, perceiving subject, acting subject-body, the world-there, and intersubjectivity- form the role of the phenomenological relationship between consciousness and object in constructing the other as a fundamental form of access to the world, based on the

internal structure and experiences of consciousness. Particularly, the active, logically undeniable subject is rehabilitated, bringing Cartesian Philosophy into the 20th century. This is associated with the questionability of the Cogito itself, even without questioning this possibility of doubt. Husserl focuses primarily on the immanence of consciousness in intentional objects. This is a fundamental step in understanding the internal structure and experiences of one's own consciousness. However, this approach rejects an isolationist perspective. It is only a temporary stage to focus on the individual's own consciousness. Husserl's main aim is to situate our own consciousness in a common world to better understand relations with the other. To overcome this obstacle, intersubjectivity or other subjects, from which common-sense knowledge arises, are needed. The exploration of these issues can offer a new perspective on philosophical debates and epistemological problems and provide readers with an introduction to the depths of Husserl's philosophical legacy.

Keywords: Husserl, Phenomenology, Intentionality, Subject, Intersubjectivity.

Giriş

“Ben, bir bedeninin ruhu olarak, var olan bir şeyle, bedenimle ilişkiyim, ona ‘bağlı’ olarak mekânda yer alıyorum, dünyanın, nesnel dünyanın bir parçasıyım. Ancak tüm bu nesnel dünya ise saf öznelikte, benim ve diğerlerinin içinde, bir ‘fenomen’dir. Tüm bunlar zor ve harika ve yine de anlaşılabilir.”

Edmund Husserl, *Öznelerarasılığın Fenomenolojisi Üzerine*

Fenomenoloji, felsefi düşüncede derin etkiler bırakan ve bilgi edinme sürecinde temel bir rol oynayan bir yöntemi temsil eder. Bu yöntemin öncelikli odak noktası algılayan öznenin kendi bilincinin içsel yapısı ve deneyimleridir. Skolastik öğretiden gelen bu yöntemi Franz Brentano (1838-1917) *Ampirik Bir Bakış Açısından Psikoloji*¹ adlı eserinde yeniden ele almış ve değiştirilmiş bir biçimde çağdaş düşünce tarihine kazandırmıştır. O, astronomide yıldızların, biyolojide canlıların incelendiği gibi her şeyin belirli bilimlerin konusu olduğunu, felsefenin kendisine ait bir gerçeklik zemininin artık olmadığı sonucuna varmıştır. Hatta o, kendisinin bile somut bir şey olmadığını ve dolayısıyla bu disiplinlerin dikkatini çekmeyen bir şeyi, açıkçası insanların şeyler hakkındaki bilgisini keşfettiğini iddia etmiştir. Buna göre günümüzde felsefenin konusu artık bu tür bilgiler olmalıdır.²

Brentano'ya göre bilmek bilincin bir formu olduğu için felsefenin başlıca amacı bilincin temel karakteristik özelliğini, yani psişik edimlerin doğasını anlamaktır.³ Brentano, bu psişik

¹ Franz Clemens Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkte in zwei Bänden. Erster Band.* (Leipzig: Leipzig Verlag von Duncker & Humblot, 1874).

² Arkadiusz Chrudzinski, *Die Ontologie Franz Brentanos* (Dordrecht: Springer Netherlands, 2004), 130, 189.

³ Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt. 2: Von der Klassifikation der psychischen Phänomene: mit neuen Abhandlungen aus dem Nachlaß*, ed. Thomas Binder, Arkadiusz Chrudzinski (Hamburg: Meiner, 1971), 180; Franz Clemens Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkte*, 1/103.

edimleri⁴ “yönelimsellik”⁵ olarak adlandırmıştır. Her psişik edim bir nesneye yönelir; bir şeye odaklanır ve bu odaklanma olmadan var olamaz. Bu çerçevede düşünmek, bir şey düşünürken mümkündür; bir şey istemek, istenen bir şey olduğunda mümkündür ve her hissedilen şeyde hissedilen *bir şey* vardır. Bu durumda herhangi “bir şey” edimin temel özelliğidir, çünkü bir şeyi görmemek (hiç görmeme), bir şeyden nefret etmemek (nefret etmeme), bir şeyi düşünmemek (hiç düşünmeme) anlamına gelir. Öyleyse bu psişik edimlerin bir hedefi veya yönelimsel nesnesi vardır ve böyle bir nesneye yönelmek bu edimlerin zorunlu kurucu bir görevidir. Bu nedenle, edim ve nesne arasında kesintisiz bir birlik vardır. Bir psişik edim, yönelimsel nesnesi olmadan tamamlanmış değildir. Aynı şekilde, bir yönelimsel nesne de psişik edimi olmadan tamamlanmış değildir.⁶ Bu durumda algının dışında algılanan bir şeyden bahsetmek anlamsızdır. Örneğin, bir ağaç, boyut veya şekil gibi bazı özelliklere sahip olabilsede bu ağacın gerçekten var olabilmesi için biri tarafından algılanması gerekir. Bir kişi ağacı algıladığında (ki bu diğer ağaçlardan ayırt edilebilir olmasıdır), algılama durumu devam ettiği için bu ağaçtan bahsedebiliriz. Dışarıdaki herhangi bir “gerçek” ağacın varlığı, onun algılanıp algılanmamasına bağlı olmamakla birlikte, bu ağaç bizdeki algı sayesinde var olur. Brentano, bu nedenle yönelimsel nesneyi, “gerçek” nesneden farklı olarak aynı zamanda içkin nesne olarak adlandırır. Zira yönelen özne psişik edimin bir parçasıdır ve içkin bir nesne olduğu süreçte psişik edimle bağımlı bir ilişkisi vardır. O hâlde söz konusu psişik edim olmaksızın özne ne var olabilir ne de zamansal açıdan değiştirilebilir. Hatta bu içkin varlıklar sadece “şu anda aktif olarak kullanılan” değil, aynı zamanda bir şekilde sunulmakta olan varlıklardır.⁷

Brentano’nun yukarıda ifade edilen bilincin yönelimselliği doktrini, Husserl’in felsefesinin temel teması hâline gelmiş ve onun çalışmalarında merkezi bir rol oynamıştır.⁸ Buna göre yönelimsellik teorisi, bilinci karakterize eden bir özelliktir, dolayısıyla aynı zamanda bir bilinç teorisidir. Zira bilinç her zaman bir şeyin “bilinci” olarak kavramsallaştırılabilir ya da

⁴ Almanca “psychische Akten” terimi -birincisi epistemolojik, ikincisi ontolojik açıdan- Türkçede “akt/edim” şeklinde ifade edilmektedir. Bu kavram, genel olarak psikolojik deneyimlerin tamamlanmış hâli olarak anlaşılabilir. Bu deneyimler, genellikle Brentano tarafından yönelimsellik kavramıyla tanımlanır. Husserl ise özellikle Mantıksal Araştırmalar adlı eserinde bu terimi, en geniş anlamda yönelimsel deneyimler olarak yorumlar. Bk.: Vetter Helmut (ed.), *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe* (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2020), 13.

⁵ Alm. intentionalität

⁶ Franz Clemens Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkte*, 1/116.

⁷ Arkadiusz Chrudzinski, *Die Ontologie Franz Brentanos*, 137.

⁸ Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie: erstes buch allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*, ed. Karl Schuhmann (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1976), 1. Halbband/187.

tersi olarak bir şeyin bilinci her zaman “bilinç” olarak anlam kazanır.⁹ Bu yüzden bilinç nesnesi ile bilinç içeriği arasındaki ilişkiyi incelemek önemli olacaktır.

1. Algılayan Özne: Bilinçteki Yönelimsel Nesnelerin İçkinliği

Husserl ilk olarak bilinçteki yönelimsel nesnelerin içkinliğine odaklanarak yönelimselliğin bilincin vazgeçilmez karşılığı olduğunu ancak onun bilincin bir parçası olmadığını belirler. Örneğin, belirli bir ağacı algıladığımızda, bu ağaç algılanan bir ağaç hâline gelir. Ancak, bu algının içkin nesnesi, gözlemlediğimiz sürece var olan ya da belirli algılanan bu ağaç değil, sadece söz konusu bu ağaçtır; bundan daha fazlası değildir. Herhangi bir ağacı algıladığımızda, bu ağaç algılanan bir ağaca aittir, ancak bu ağaç algısı bilincimizin bir parçası değildir. Bu ağaç, algının yoğunluğu veya ona içkin olduğu kadar bilincimize içkin değildir. Ağaç bilincimiz, belirli bir anda, ağacın gerçek varlığından bağımsız olarak ortaya çıkar ve yok olur. Ancak bu durumda “dışarıdan koparılmış” bir algının yanılsama olduğu düşünülürse ne olur? Bu durumda ağacın gerçekte var olmadığı ve sadece “düşüncelerimizde” veya “temsilmizde”, yani “fikrimizde” var olduğunu iddia ederiz. Husserl’e göre bu durum mümkün değildir. Eğer bir ağaç gerçekten yoksa, o zaman o ağaç ne dışarıda ne de bilincimizin içinde, hiçbir yerde mevcut olmamalıdır. Ağacın gerçekliğiyle ilgili farkındalığımızın bir göstergesi olarak, onun mevcut olmadığını kabul etmemiz gerekir.¹⁰ Diğer taraftan düşünce dünyamızdaki bir ağacın, gerçek dünyadaki bir ağacın karakteristik özelliklerinden yoksun olduğunu kabul ederiz. Dolayısıyla, zihnimizdeki “temsili” bir ağacın açıkça bir ağaç olmadığına inanabiliriz. Husserl’e göre bu durum, bir ağacın temsili, yani sahip olduğumuz ağaç fikrini yansıtır. Bir ağaç düşündüğümüzde gerçekten var olan tek şey bu düşüncenin kendisidir, daha doğrusu belirli bir ağacın karakteristik temsilidir. Husserl’in bu yanıtı, eski bir felsefi sorununa var olan “gerçek” nesnelerin yanı sıra bizim tarafımızdan düşünülen, hatta olgusal olarak somut karşılığı olmasa da hayal edilen şeylerin dahi kolayca önerilebileceği veya düşünülebileceği, yani “tüm nesnelerin gerçekte ne olduğu” ve “nerede bulunduğu” sorununa güzel bir çözüm sunmaktadır.

⁹ Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie Nachwort (1930)*, ed. Elisabeth Ströker (Felix Meiner Verlag, 2009), 188.

¹⁰ Husserl, Brentano-Bolzano Sorunu olarak bilinen ve Schuhmann’a göre ilk defa Twardowski tarafından keşfedilen nesne temsiline ele alındığı bu fenomenolojik meseleye yaklaşımda, Ockham’ın usturası prensibini kullanmıştır. Yaklaşımı, eylem, içerik ve nesne referansı gibi üç unsurdan hareket eder. Krş.: Karl Schuhmann, “Intentionalität und intentionaler Gegenstand beim frühen Husserl”, *Phänomenologische Forschungen* 24/25 (1991), 49-50; Husserl, Bolzano’nun birçok prensibini kabul eder, özellikle de temsillerin ve bunların önermelerle (yani önermelerin içerikleriyle) ilgili karşılıkları hakkında beş tezi benimser. Krş.: Christian Beyer, “Bolzanos Konzeption Bloß Möglicher Gegenstände”, *Grazer Philosophische Studien* 99/3 (01 Ocak 2022), 7.

Bir at resmi atın kendisi değil, sadece atın resmidir; aynı şekilde zihinsel tasarımlar veya içkin olaylar, nesnelere (bizzat kendisi değil) sadece bizim tarafımızdan tasarlanmış temsiller veya yönelimlerdir.¹¹

Yukarıdaki ifadede Husserl, bilincin yönelimselliğini vurgular ve nesnelere zihinsel tasarımlarla veya içkin olaylarla temsil edildiği gerçeğine dikkat çeker. Ancak, klasik algı anlayışını düşündüğümüzde bir sorun var gibi gözükebilir. Zira Husserl'in algı kavramını tam olarak anlayabilmek için fenomenolojinin önemli bir kavramı olan "algı"yı biraz daha yakından incelemek yararlı olacaktır. Husserl'in düşünsel yolunu takip ettiğimizde kısmen ya da tamamen var olmayan şeylerin bile yönelen edimlerimizin bir parçası olduğunu fark edebiliriz. Ancak, bu durumda, var olan şeyler dâhil olmak üzere bütün bu nesnelere algılarımıza içkin olmadığını görürüz. O hâlde somut bir ağaç algısı ile bir ağaç imgesi veya içkin bir fantezi ile onun tasviri arasında eşitlik kurulması ilk bakışta çelişkili gibi gözükebilir. Zira zihnimizdeki ağaç ile somut algı arasında aynı düzeyde bir karşılaştırma yapmış oluruz ve hatta somut algı ile halüsinasyon arasındaki epistemolojik farkı göstermekte zorlanırsak. Ancak Husserl'e göre, böylesi bir çelişkidenden bahsetmek kesinlikle mümkün değildir. O, gözlemediğimiz nesnelere dış dünyadaki varlığına olan inancımızın meşruiyetini, algımızın kendisinden, yani kendi bilinç edimlerimizden başka bir yerden çıkaramayacağımızı savunur. Bu nedenle 'orada bir ağaç olduğunu görüyorum ki!' deriz. Ancak yine de Husserl'e göre, bilinç edimlerimizde gözlemlenen şey, bir nesnenin (ya da fantezinin) halüsinasyon veya yanılsamasıyla karşılaştırıldığında tamamen farklı bir ilişki içindedir. Halüsinasyonla elde edilen kavrayışın sadece bir nitelikten ibaret olduğu ve bu nedenle zihinsel kavrayışın geldiği ve kayb olduğu yerde "gerçekten" somut var olan şey algı için belirli bir tür güvenilirlik biçimi gösterir. İlk olarak bir şeyi algıladığımızda, algıladığımız şeyi algımıza göre istediğimiz gibi değiştiremeyiz; bu yalnızca hayalimizdeki (fantezimizdeki) şey için geçerlidir.¹²

Husserl düşüncesinde algılama, bir şeyin kendisiyle ve kendisi hakkında ifade ettiği şeyle bağlantılıdır ve ona bağlıdır. İkinci olarak algı, bir yanılsama (illüzyon) olmadan, sürekli olarak bir şeyden diğerine geçebilir ve önceden "gerçek" olarak kabul edilen önceki gözlemlere dayanarak sonuca varabilir. Hatta istenirse, bu süreç başlangıç noktasına geri dönebilir.¹³ Şimdi, bu iki hususu biraz daha detaylandıralım. İlk olarak, her algının düzenli bir yapısı olduğunu

¹¹ Bu tarz bir tanım bize Husserl üzerinde Descartes'ın etkisini belli etmektedir. Bkz. Precht, II, s. 145.

¹² Rudolf Bernet, "Wirkliche Zeit und Phantasiezeit. Zu Husserls Begriff der zeitlichen Individuation", *Phänomenologische Forschungen*, (2004), 49.

¹³ Vetter Helmut, *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*, 284.

belirtmek, bir şeyin tek bir bakışta tam, kapsamlı ve kesin bir şekilde bilinemeyeceğini ima eder. Çünkü her algı, ya önceki bir gözlem noktasına geri döner ya da aynı şeyle ilgili diğer iyi tanımlanmış algılama olasılıklarına işaret eder. Her algıda, algının nasıl daha da geliştirilebileceğini belirleyen gizli bir şema bulunmaktadır. Bu, her algının bir önceki deneyimle bağlantılı olduğunu ve gelecekteki algıları nasıl etkilediğini göstermektedir. Husserl'in burada yapmaya giriştiği şey, nesnenin algıya göre bağımsızlığı veya aşkınlığını göstermektir. Her algı, diğer algılama olasılıklarının “beklentiler-ufkuyla/erwartungshorizont” şekillendirilir ve ilk algı tarafından doğrulanabilir veya teyit edilebilir. Karşılanan veya karşılanamayan bu beklentiler, algı için son derece önemlidir. Örneğin beyaz taştan bir ev görürsek, arkasının da taştan ve beyaz bir renge sahip olmasını bekleriz. Yanılabileceğimiz gibi, arka tarafı kahverengi ahşapla kaplanmış olabilir. Ancak bu durumda bile süreklilik vardır. Beyaz taş olmasa da orada hâlâ belirli bir renk ve malzeme algılanabilir. Dolayısıyla, ev hakkında hiçbir şey algımız dışında değildir; aksine ev, bu evin tüm özelliklerinin düzenli bir şekilde verildiği bir algı olasılıklarından başka bir şey değildir. Ancak gerçek anlamda hiçbir algı, verilen tüm bu özelliklere sahip ev değildir. Başka bir deyişle, her algı yoluyla evin sadece belirli yönlerini kavrarız. Ancak aynı zamanda bu algı, diğer algılarda ele alınabilecek diğer yönleri işaret eder. Bu algılama olasılıklarının tümü, prensipte bir algıdan diğerine sürekli geçişin ve sonra tekrar ilk algıya geri dönmenin mümkün olduğu anlamına gelir. Bu yüzden bir ev gördüğümüzde, temelde etrafında dolaşıp sonunda yine aynı evi görmeye devam etmemizi bekleriz. Eğer bu mümkün değilse ve örneğin ev sadece belirli bir noktadan görülebilirse, o zaman bu bir ev değil, sadece bir yanılma veya bir film setidir. Bir algı nesnesi için, onun farklı bakış açılarından gözlemlenebilmesi önemlidir. Ancak gerçeklikte durum farklıdır, her algılama faaliyeti her zaman olayı sadece bir bakış açısından algılar.

Hatırlanacağı üzere geleneksel felsefe, algılanan nesnenin bağımsızlığını ya da doğal şeyin tözelliğini herhangi bir öznenin/algıdan ayrı olarak görmüş ve bununla yetinmiştir. Husserl ise doğal şeylerin herhangi bir algıdan bağımsız olarak var olduğunu, ancak tamamen algıdan bağımsız olmadığını iddia ederek bu duruma ince bir ayrımı getirmiştir. Ona göre “şu ya da bu bir şeydir” diyebilmem için, söz konusu şey, aslında hangi perspektiften verilmiş olursa olsun temelde algılanabilir olmalıdır. Dolayısıyla, algı için ön koşul, aynı zamanda konuyu da gizleyen ve böylece yanılma olgusunu mümkün kılan perspektiftir.¹⁴ Bu yaklaşımın

¹⁴ Vetter Helmut, *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*, 296; Edmund Husserl, *Husserliana: Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*, ed. Stephan Strasser (Den Haag: M. Nijhoff, 1950), 78.

epistemolojik noktası Husserl'in empirizm ve rasyonalizmin sıkışıp kaldığı çıkmaza bir çözüm getirmesidir.¹⁵ Empiristler ve rasyonalistler, dünya fenomenine bağımsız bir şekilde yaklaştıkları için, bazıları dış dünyayı kabul etmiş ve bazıları ise onu salt aklın bir ürünü olarak görmüştür; ancak onlar kesinlikle fenomenlerden yola çıkmamışlardır. Bu noktada Husserl'in ileri sürdüğü iddia, bu şekilde hareket edilir ise, ne önce kendimizi sonra dünyayı algıladığımızı ne de önce dünyayı sonra kendimizi algıladığımızı kabul ederiz; bunun yerine her zaman kendimizi kesintisiz bir şekilde dünyada deneyimlediğimizi fark ederiz.¹⁶ Dünya ve bilincin bu uyum içerisinde tamamlayıcılığı/komplementarität yönelimsellik yapısını açıklar. Algılayan özne “dünyayı” ve “şeyleri” nesnel olarak umduğunda, onlar bağımsızlıklarını bilincimizden kazanırlar.

Husserl'in yukarıdaki bilinç yapısını izleyerek klasik epistemoloji sorunlarının ötesine geçmeyi amaçladığı söylenebilir.¹⁷ Bu aşamada iki sonuç çıkarabiliriz. Günlük bilinç veya Husserl'in de ifade ettiği gibi doğal bilinç, tek bir gözlemde her şeyin bize sunulacağı inancını taşır. Bu nedenle, bir sandalyeye bakıp hemen “Sandalyeyi görüyorum.” demekte tereddüt etmeyiz. Oysa bu ifade, aslında önyargıya dayanmaktadır. Çünkü gerçekte “sandalyeyi” görmüyoruz, yani sandalyenin tüm özelliklerini değil, sadece belirli bir perspektiften sınırlı bir kısmını görüyoruz. “Bir sandalye görüyorum” ifadesiyle, verilen gözlemi doğrulamak için diğer gözlemlere doğru bir adım atmış oluruz. Herhangi bir şeyin var olduğunu onayladığımızda, o şeyin bireysel algısını aşarız, ancak bu, algılama alanı için geçerli değildir. “Bir şey var” demek, aynı zamanda söz konusu şeyin mevcut olduğu ve bize verilmiş olabileceğini belirleme yollarının olduğu anlamına gelmektedir.¹⁸

İkinci olarak, bu durumun neden Husserl'in öğretisini “fenomenoloji” olarak tanımladığını açıkça gösterdiğini söyleyebiliriz. “Fenomenoloji” kelimesi tam olarak “görüngü öğretisi” anlamına gelir. Bir nesneyi algıladığımızda, bize sunulur, yani bize görünür. Ancak, bu nesnenin varlığı, bu görünümle sınırlı değildir; sadece mevcut olduğu algıdan başka

¹⁵ Husserl burada Kant'ın uzlaştırmaya çalıştığı rasyonalizm ve empirizm bir adım öne taşımıştır. Krş.: Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, ed. Jens Timmermann (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1998), 5, Önsöz; A VII.

¹⁶ Edmund Husserl, *Husserliana I*, 115.

¹⁷ Buraya ek olarak önemli bir diğer husus, paranteze alma/*Epoché* ve Eidetik İndirgeme/*Eidetische Reduktion* dir.

¹⁸ Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen* (Meiner Felix Verlag GmbH, 2013), I/59 vd.

algılarda da ortaya çıkabileceğini işaret eder.¹⁹ Bu, şeyin çeşitli yönlere doğru sürekli bir hareket hâlinde, birbiriyle örtüşen eylemlerde ortaya çıkabileceği veya algılanabileceği anlamına gelir.

İmdi fenomenolojinin temel kavramlarından biri olan algısal ilişkilerin derinliklerine doğru bir adım atma zamanı geldi. Zira gözlemin referans noktası olarak, bir şeyin her algısı aynı zamanda diğer algılama olasılıklarına da atıfta bulunuyor. Açıkçası bir şeyin algılanması, aynı zamanda diğer şeylerin olası algılanmasına da işaret ediyor. Bu durumda, her algıya ait bir tür dış ufuk ortaya çıkıyor.²⁰

2. Algılanan Nesne: Fenomenolojik Perspektiften Dünyanın Algılanması

Husserl dünyayı Kant (1724- 1804) gibi fenomenler sentezinin mutlak bütünlüğü içinde değil, sınırsızlıklar içerisinde sınır barındıran bir ufuk olarak anlar.²¹ Ona göre, özne (ben) yalnızca tek bir dünyanın farkındadır. Yani “mevcut algı alanı” içinde “doğrulanabilir çevresi” olarak tanımlanabilecek bir dünyadan bahsedilir. Husserl’e göre bu dünya, eş-şimdilerin ufku olarak algılanan çevre tarafından şekillendirilir. Eğer algı alanı ve onun eş-varlıkları, belirsiz gerçeğin karanlık bilinçli ufkuyla çevriliyse, o zaman bir öznenin bahsettiği “dünya” da fenomenolojik olarak tanımlanabilir. Bu ufuk, “Zaman içinde sonsuz hâle gelen bir mekânda sonsuzca genişleyen bir dünyadır”.²² Hatta bu ufukta bir şey, kendisini ancak başka şeylerin arka planına karşı bir şey olarak algıladığımızda kendisini bize sunar.²³ Örneğin, sandalye

¹⁹ Krş.: Wouter Goris, “Verteilungen des Apriori in der Phänomenologie Husserls”, *Phänomenologische Forschungen*, (2010), 59.

²⁰ Alm. Horizont kavramı köken olarak latince *horizontis* ve yunanca *horizōn* (kıklos) kavramlarına dayanmakta ve kelime anlamı itibariyle sınırlayan, sınırlamak (örneğin bir dairenin dış çizgileri gibi), dönüm noktası, hedef gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca ufuk, katman, düzey, görüş alanı gibi sinonim anlamlara sahiptir. Husserl (Fenomenoloji) için önemli bir yere sahiptir. Husserl fenomenolojisinde bu kavram ile olası tecrübe alanının kapsamı ifade edilir. Kendi ifadesi ile bir tür avlu ya da arka plan (Hua III/1, s. 186 1nolu dipnot). Özellikle Zamanhorizonu/Zamanufku (Zeithorizont) ve Deneyim akışı “*Erlebnisstrom*” (Hua III/1, s. 182.) bağlamında ele alınan bu kavrama, *Horizontbewusstsein* ve *Horizontintentionalität* şeklinde iki kavram daha eşlik eder. Bunlardan Bilinç-ufku ya da -horizonu (*Horizontbewusstsein*) içerisinde bir bilincin somut deneyiminin devam edebileceği düzenlenmiş referans bağlamını barındırır. Gerek Bilinçhorizonu gerekse Yönelimsellikhorizonu (*Horizontintentionalität*) anlamlarını sadece bilincin içkin yapısı temelinde kazanırlar. Bk.: Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie: allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie* (Tübingen: Niemeyer, 1993), blm. 15; Peter Precht, Franz-Peter Burkard (ed.), *Metzler Lexikon Philosophie: Begriffe und Definitionen* (Stuttgart: Metzler, 2008), 220.

²¹Ulrich Claesges, “Zweideutigkeiten in Husserls Lebenswelt-Begriff”, *Perspektiven transzendentalphänomenologischer Forschung: Für Ludwig Landgrebe zum 70. Geburtstag von seinen Kölner Schülern*, ed. Ulrich Claesges, Klaus Held, *Phaenomenologica* (Dordrecht: Springer Netherlands, 1972), 85; Stephan Strasser, “Der Begriff der Welt in der phänomenologischen Philosophie”, *Phänomenologische Forschungen* 3 (1976), 151; Hans Rainer Sepp, *Orbis phaenomenologicus Perspektiven*, “Totalhorizont – Zeitspielraum. Übergänge in Husserls und Finks Bestimmung von Welt”, ed. Anselm Böhmer, *Eugen Fink: Sozialphilosophie - Anthropologie - Kosmologie - Pädagogik - Methodik* 10 (2006), 155 vd.

²² Edmund Husserl, *HUA III/1*, 1. Halbband/56.

²³ Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch:*

odada, oda evde, ev sokakta, sokak ise şehirde gibi. Bu kavramı daha da genişleterek, sandalyenin masanın yanında durduğu, çöp kutusunun yanındaki masanın yanındaki duvarın yanındaki çöp kutusu gibi bir ilişki içinde olduğunu görebiliriz. Bir şey her zaman diğer şeylerin yanında, onlar sayesinde bir şeydir. Bu, algının her zaman belirli bir ön ve arka plana sahip olduğunu gösterir. Ön planda olan, algılanan ve öncelikle odaklandığımız şeydir. Algılanan alanın merkezinde, açıkça algılanmayan ancak mevcut olan birçok şey bulunur. Bu şeyler, fark ettiğimizde sırayla algımızın odak noktası hâline gelebilir. Bu aynı zamanda, başlangıçta verilen şeyin algının odak noktasından saptığı ve kendisinin arka planın bir parçası olduğu anlamına gelir. Kısacası her algı, doğrudan verilmediği ancak diğer unsurlarla birlikte verildiği bir üst ufka sahiptir.²⁴

Açıktır ki algı meselesinde temel olan şey, her şeyin bizim tarafımızdan dünyada bir varlık olarak algılanmasıdır. Dünyada hiçbir rol oynamayan veya onunla hiçbir bağı olmayan bir şey (nesne), sadece bir yanılısma olarak kalır; o gerçek bir şey değildir. Bu nedenle, dünya algıladıklarımızın gerçekliği için temel bir referans noktasıdır. Elbette, bireysel nesnelere varlığını sorgulayabiliriz, ancak dünyanın bütün olarak varlığını sorgulayamayız. Çünkü dünya, şeylerin var olup olmadığını doğruladığımız bir arka plandır. Aynı zaman da dünya, algımızın sınırınıdır ve bu yüzden dışında olan her şeyin varlığı açısından sınırlanması imkânsızdır, bu sebeple kesinlikle algılanamazlar. Ancak dünya, sadece algımızın sınırlarından veya bilgimizin eşliğinden öteye geçer. Sonuçta, sadece düşüncelerimiz değil, aynı zamanda eylemlerimiz, isteklerimiz ve duygularımız -kısacası, tüm faaliyetlerimiz- dünyada gerçekleşir. Yani, insanın dışında bir evren hayal edebiliriz, ancak kesinlikle bir dünya hayal edemeyiz. İnsan olmak²⁵, dünyada yaşamak ve pratik veya bazen sadece teorik olarak dünya meseleleriyle ilgilenmek anlamına gelir. Dolayısıyla, dünya sadece insanın (öznenin) ve şeylerin (nesnenin) karşılaştığı bir mekân değil, aynı zamanda bilinenin sınırı ve tüm eylemlerimizin alanı ve son hedefi olarak da tanımlanabilir.²⁶ Bu durumda asıl mesele bilen veya eyleyen öznenin, dünyayı pasif bir şekilde gözlemleyen seyirci olmaktan çıkarak daha aktif bir rol üstlenmesidir. Artık kendisini etkileyen ya da ilgilendiren konulara kayıtsız kalmayıp, aksine olayları etkin bir şekilde şekillendiren veya etkileyen bir konumda bulunur. Bu durumda, biz sadece dünyayı

Allgemeine Einführung in die Reine Phänomenologie, ed. Walter Biemel (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1950), 3/57.

²⁴ Edmund Husserl, *HUA III/1*, 1. Halbband/186.

²⁵ Alm. mensch-sein

²⁶ Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen*, I/334.

gözlemleyen dışsal bir varlık olmayız, aynı zamanda dünya ile etkileşime gireriz, çünkü dünya sadece dışarıdan izlediğimiz maddi şeyler topluluğu değil, aynı zamanda bizim varoluş alanımız ve eylemlerimizin gerçekleştiği yerdir. Biz dünyanın karşısında duran varlıklar²⁷ değiliz, tam tersine onun ayrılmaz bir parçasıyız. Dolayısıyla, varoluşumuzun sadece maddi bir bedene değil, aynı zamanda dünyaya da dayandığını söyleyebiliriz.²⁸

3. Algı Ediminde Bedenin Merkezi Konumu

Husserl'e göre algının doğasında belirli bir tek taraflılık bulunur; algı, olguların tam olarak kavranamayacağı, ancak belirli bakış açıları veya perspektiflerle sınırlı olarak anlaşılabilmesi gerçeğini yansıtır. Bu nedenle, bir şey üzerinde bir pozisyon alabilmek için, kendimiz de o şey gibi uzayda yer almalıyız. Bu durum, "algı nesnelere" olarak tanımlanan ve nesnel olarak kabul edilen, aynı kategoride yer alan ve fiziksel olarak somut olma gerekliliğiyle ilişkilendirilen şeylerle bağlantı kurar. Bu açıdan, insanın diğer tüm varlıklar gibi, varlıklar arasında bir unsur olduğu anlaşılır. İnsan, diğer fiziksel nesnelere gibi fiziksel yasalara tabidir ve bu nedenle fizyoloji gibi doğa bilimlerinin inceleme alanına girer. Husserl düşüncesinde bedenin merkezi rolünün algı analizimizden kolayca çıkarılabileceğini fark edebiliriz.²⁹ Zira bedenin nesneleştirilmesi ve ruh-beden düalizminin sorunlarına ilişkin bilimsel doktrinlerin incelenmesini fenomenolojinin temel konularından biridir. Husserl, öncelikle bedenimizi etrafımızdaki diğer nesnelere farklı algıladığımızı; onun sadece bir bedenden çok daha fazlası olduğunu iddia eder. Nitekim algıdaki bu farklılığın hakkını vermek için beden ile fiziksel olan arasında ayrım yapar ve beden algısının görsel uzamı nasıl oluşturduğunu ve yapılandığını çeşitli soyutlama düzeylerinde açıklar. Beden, mekânla ilişki kurmamızı sağlar, yönelimin sıfır noktasıdır ve bu nedenle tüm perspektiflerin kökenidir.

Husserl düşüncesinde tüm bu faktörlere rağmen, vücudumuz yalnızca bir nesne olmanın ötesindedir, diğer şeyler arasında özel bir konumda bulunur. Beden, sahip olduklarımıza erişim sağlayan tek araçtır. Bedensiz bir varlık olarak, dünyanın varlığı hakkında hiçbir şey söyleyemeyiz. Yalnızca beden aracılığıyla nesnelere yönelebilir, yalnızca bedenimizle algılayabilir ve eylemlerde bulunabiliriz. Beden bizim dünyaya açılan kapımızdır.³⁰ Ancak, bu

²⁷ Husserl bu ayrımı Alm. En-ti-tät kavramı ile yapar.

Bkz. Dasein im Unterschied zum Wesen eines Dinges. <https://www.duden.de/rechtschreibung/Entitaet> (24.01.2024)

²⁸ İnsan bedeni üzerine bu sorunu esas olarak Fransız fenomenolog Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) tarafından ele alınmıştır.

²⁹ Karş.: Vetter Helmut, *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*, s. 331.

³⁰ Edmund Husserl, *HUA III/1*, 1. Halbband/80.

beden aynı zamanda dünyaya erişimimizi de sınırlar. Bedenimiz aracılığıyla dünyaya konumlandırılmışız ve her zaman belirli koşullar, konumlar ve bakış açıları çerçevesinde hareket ederiz. Olayları sadece belirli perspektiflerden görebiliriz ve bu perspektiflere bağımlıyız. Bu durum, dünyaya erişimimizin sınırlı olduğu anlamına gelir. Bedenimiz bir yandan dünyayı bize açarken, diğer yandan bu erişimi kısıtlar veya sınırlar, çünkü dünyada bedenimiz olmadan var olamayız. Başka bir deyişle, kendimizi kendi bedenimizden ayıramayız veya ondan bağımsız bir şekilde var olamayız.³¹

Bu nedenle vücudumuz, istediğimizde yanımıza alıp istemediğimizde bir kenara bırakabileceğimiz sıradan bir nesne gibi değildir. Burada “sahip olmak” kavramı, sadece bir araca veya gerece sahip olmakla aynı değildir. Biz, sadece fiziksel varlığımızla aynı düzeyde fiziksel yasalara tabi olduğumuz ölçüde bir bedene “sahibiz”. Ancak farklılığımız sadece bedenin sahip olduğu bu özellikten kaynaklanmaz; her birimiz aynı zamanda kesin bir benlik taşıyız. Bedenimiz, benlikle dünya arasındaki gerekli köprüyü oluşturur. Benimin varlığı bu nedenle bedende vücut bulmuş³² beden aracılığıyla var olur. Varoluşumuz bu şekilde diğer tüm varlıklar gibi gerçektir ve dünyada bir varlığa sahiptir.³³

Öte yandan, vücudumuzun diğer şeylerden farklı kılan bir diğer özellik, kendi bedenimizi bir paranteze alamama yeteneğimizdir; yani ona belirli bir mesafe koyamamızdır.³⁴ Diğer konularda genellikle farklı bakış açıları benimsenirken, kendi bedenimizde bu mümkün değildir. Vücudumuzun konumu aslında bizim konumumuzdur. Bu hareket noktası, bizim için mümkün olan tek noktadır ve dışına çıkamayacağımız mutlak bir pozisyonudur. Bu nedenle kendi bedenimizi salt nesneleştirmek neredeyse imkânsızdır. Onu sadece anatomik olarak organların toplamı olarak göremeyiz. Vücudu bütünsel olarak değil de parçalarıyla ele alıp inceleyemeyiz; bu sadece bir kısmın diğer bir kısmını incelediği durumlarda mümkündür. Ancak bütünsel bir bakış açısı sağlanamaz, dolayısıyla vücudu tamamen anlayamayız.³⁵

Kendimize baktığımızda veya dokunduğumuzda, vücudumuz hem algımızın öznesi hem de nesnesi hâline gelir. Ancak, bu kısmi nesneleştirme bile sıradan değil, aksine istisnai bir

³¹ Vetter Helmut, *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*, 332.

³² Husserl enkarnasyon kavramını tercih eder. Sifat olan Alm. inkarniert kavramı (Sifat: Alm. inkarnieren lat. incarnare); enkarnasyon olayını gerçekleştirerek maddeye yani yoğun bir bedene bürünmüş, kısaca ete kemiğe bürünmüş ruhsal varlık şeklinde açıklayabiliriz.

³³ Edmund Husserl, *Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins: mit den Texten aus der Erstausgabe und dem Nachlass*, ed. Rudolf Bernet (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2013), 320.

³⁴ Edmund Husserl, *Husserliana I*, 34, 64.

³⁵ Vetter Helmut, *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*, 645.

durumdur. Çoğu zaman kendimize odaklanmak yerine, dışımızdaki diğer nesnelere odaklanırsınız. Bu, normalde kendi bedenimizi konu edinmediğimiz, ancak bedenimiz aracılığıyla çevremizdeki diğer şeylere odaklandığımız anlamına gelir. Vücudumuz çoğu zaman sadece algımızın veya diğer faaliyetlerimizin bir aracı olarak işlev görür. Ancak bu bağlamda “araç” kavramını geleneksel anlamıyla düşünmemeliyiz. Genellikle “araç” dediğimiz şey, kullanabileceğimiz bir nesnedir. Ancak beden, kullanılabilecek bir şey değildir. Gözlükler, teleskoplar, hesap makineleri veya bilgisayarlar gibi her araç, vücudumuzun belirli sınırlamalarını ortadan kaldırma işlevine sahiptir ve bu nedenle kullanıldığı bedene atıfta bulunur. Dolayısıyla her araç, işlevlerinin ve anlamlarının kaynağı olarak vücudu varsayar. Bu anlamda, yalnızca beden, araçlar dünyasına anlam katan bir özelliğe sahiptir.³⁶

Son olarak vücudumuzun dünya için merkezi bir önemi vardır. Daha önce belirtildiği üzere, dünya ile ilgili tüm bilme ve hareket etme süreçlerimizin nihai hedefi dünyanın sınırlarını oluşturur. Ancak, bir ufuk yalnızca etrafında ufukların yer aldığı bir merkeze sahipse var olur. İşte bu merkez, şimdi kendi bedenimizdir. Yukarıda, aşağıda, sağda veya solda olan her şey, bedenimiz aracılığıyla belirlenir. Dünyadaki her şeyin, bedenimiz açısından mutlaka bir konumu vardır. Dünya, rastgele bir araya gelmiş nesnelere oluşan düzensiz bir yapıya sahip değildir; aksine, hepsi vücudumuzla ilişkilendirilen düzenli boyutlara sahiptir. Örneğin ön ve arka, yakın ve uzak, çevre ve ufuk gibi. Dolayısıyla, bedenimiz tüm bu ilişkilerin içinde, dünyada mümkün olan ilk yönelimin sıfır noktasıdır.³⁷

Hatırlanacağı üzere felsefe tarihinin kadim meselelerinden biri olan beden ruh veya bilinç sorunu, insan deneyiminde beden ile ruhun ya da bilincin nasıl ilişkili olduğu ve birbirlerini nasıl etkilediği konusunu içerir. Geleneksel olarak, bu sorun metafizik, epistemolojik ve bilimsel açılardan incelenmiş ve farklı düşünce akımlarına yol açmıştır.³⁸ Descartes, (1596-1650) zihin ve beden arasında net bir ayrım yapan düalizm görüşünün öncülerinden biri olarak kabul edilir. Ona göre, zihin düşüncelerin ve bilincin kaynağıdır, beden ise maddenin bir ürünüdür. İnsan, düşünen bir varlık olarak zihinsel öznenin bir yansımasıdır. Bu düalizm, “Cogito, ergo sum.”³⁹ ifadesiyle sembolize edilir ve bilincin varlığına vurgu yapar. Husserl aynı

³⁶ Edmund Husserl, *Husserliana I*, 128.

³⁷ Edmund Husserl, *Husserliana I*, 139.

³⁸ Beden-ruh sorunu, felsefe tarihinde çeşitli görüşlere sahip filozoflar arasında derinlemesine incelenmiştir. Düalizm, monizm, epifenomenalizm ve çift aspekt teorisi önde gelen bazı temel akımlardır.

³⁹ Düşünüyorum, öyleyse varım.

düzlemde hareket etmesine rağmen farklı bir bakış açısına sahiptir.⁴⁰ Husserl, bedeni salt bir nesne olarak değil, bilince malzeme sağlayan, bilincin yapısal bir merkezi olarak görür. Bilincin içsel yapısı ve fenomenleri algılama şeklimiz, dünyayı anlamamıza rehberlik eder.⁴¹ Klasik düalizmle çelişen bu gerçek, doğrudan fenomenolojik bir betimlemeye dayanmaktadır. Descartes, bilincin varlığına odaklanarak öznenin düşünce merkezli bir varlık olduğunu savunurken; Husserl, fenomenoloji yoluyla bilincin nasıl işlediğini anlamaya çalışarak öznenin deneyim odaklı bir yapı olduğunu vurgular. Descartes'ın metodolojisi, şüphe etme sürecine dayanırken, epoche veya fenomenolojik bir indirgeme gibi dünyaya dair ön-varlıkları askıya alma veya nesnelere saf bilince indirgeme kavramları Descartes'ın metodolojisinde belirgin değildir.⁴² Onun metodu daha çok şüphecilik üzerine kuruludur. Husserl ise öznenin bilinç süreçlerini, dünyayla ilişkisini ve fenomenler arasındaki ilişkiyi daha detaylı bir şekilde inceler. Bu nedenle, Husserl şüpheciliğe teslim olmaz, ancak “şüpheciliğin radikal öznelcilik geleneğini daha yüksek bir anlamda gerçekleştirmeye çalışır.”⁴³ Husserl, fenomenolojik epoche, paranteze alma ve redüksiyon gibi kavramlarla daha kapsamlı bir özne analizi sunar.⁴⁴ Fenomenolojinin perspektifinden bakıldığında, dünyanın anlamı bireylerin kendi bedenlerine bağlıymış gibi algılanabilir ve bu durum şöyle bir soru ortaya çıkarır:

Eğer özne, yani tefekkür eden ben, kendimi mutlak egoma ve onun içinde oluşmuş olana indirgersem, o zaman sölus/tek ipse/ben olmaz mıyım ve tüm bu öz-düşünüm felsefesi, aşkın-fenomenolojik de olsa saf bir solipsizm değil midir?⁴⁵

Husserl yukarıdaki ifadesiyle öznenin kendi varlığını sadece mutlak egosuna ve bu egonun içinde oluşmuş olanlara indirgerse, yani bireyi sadece kendi iç dünyasına ve deneyimlerine hapsedmeye çalışırsa, bu durumun tek ben (sölus) veya saf solipsizm olarak adlandırılabilen bir noktaya nasıl ulaşabileceğini sorgular. Husserl, özne-nesne kurulumunu tamamen aşmasa da bedeni sadece saf fiziksel bir nesne olarak değil, aynı zamanda bir “vücut” olarak, yani bilinçli bir varlık olarak tanımlar. Ayrıca, bedenin doğrudan hareket edebiliyor olması, yani bir öznenin iradesini doğrudan ifade edebilmesi yine onu salt maddi bir nesne olmaktan ayırır. Hem benim hem de ötekinin sıradan nesnelere daha fazla olduğu, yani

⁴⁰ Edmund Husserl, *Husserliana I*, 9.

⁴¹ Edmund Husserl, *Husserliana I*, 10.

⁴² Edmund Husserl, *Husserliana I*, 13.

⁴³ Edmund Husserl, *Husserls Werk: zur Ausgabe der gesammelten Schriften; Erste Philosophie*, ed. Elisabeth Ströker (Hamburg: Meiner, 1924), 6/61.

⁴⁴ Husserl'in “epoche” yöntemi, dış dünyanın varlığını askıya alarak geçici olarak bireyin kendi bilincine odaklanmasını sağlar, ancak asıl amacı, paylaşılan bir dünya içinde diğer bilinçlerle olan ilişkileri daha iyi anlamaktır.

⁴⁵ Edmund Husserl, *Husserliana I*, 34.

bireyler veya öznel olduğumuz kabul edilir.⁴⁶ Peki, bu dünyadaki nesnelere sıradan nesnelere ve bizim gibi öznelere nasıl ayrıştırılabileceğini nasıl bilebiliriz? Fenomenolojik yöntem farklı felsefi geleneklerin aksine, burada gerçek bir problem olmadığına inanır. Çünkü biz, izole edilmiş adalarımızda sıkışıp kalmış yalnız ruhlar değiliz. Bir yandan dünyanın nesnelere bilinçli bir şekilde odaklanıyoruz ve bu nedenle dünyada var olduğumuzu hissediyoruz. Öte yandan, vücut bulmuş durumdayız ve bu nedenle, diğer maddi şeyler gibi, herkes tarafından doğrudan algılanabilir bir dış görünüme sahibiz.⁴⁷

Husserl düşüncesinde bilinç varlığı olarak öteki, fiziksel eylemlerinden ziyade psikik eylemler gerçekleştirdiği için ötekidir. Örneğin, ötekinin mutlu veya üzgün olduğunu gördüğümüzde, bu eylemler direkt olarak bize verilmez. Bunun yerine, bu bilgiyi ötekinin bedeni ve ifadeleri üzerinden algılarız. Ancak bu bilgiler bana dolaylı yoldan ulaşırsa da aslında ötekinin iç dünyasını anlamamı sağlar. Bu dolaylı “benlik” ya da “öz görünüş” sayesinde, ötekini gerçek anlamıyla öteki olarak kavrayabilirim.⁴⁸ Bu noktada özne ile dil arasındaki sıkı ilişki tesadüfi değildir.⁴⁹ Husserl’e göre, dil kelimenin tam anlamıyla en temel öznel-arası fenomendir.⁵⁰ İç dünyama ne kadar derinlemesine dalsam da hatta en kesin olduğum anlarda bile, hâlâ ötekine referansla var olduğumu fark ederim. Varlığımın fiziksel olarak konumlandırılmış olması, diğerinin bu varlığı tamamlayıcı nitelikte olduğunu gösterir. Öte yandan, öteki sadece algımızı kontrol etmemize yardımcı olmakla kalmaz. Algının nesnel doğası, bir şeyin sadece benim tarafımdan değil, aynı zamanda öteki tarafından da aynı şekilde algılanabileceği anlamına gelir. Dahası, tüm davranışlarımız öteki olmadan eksiktir, tamamlanmamıştır. Başka birinin varlığı olmadan, basit bir el sallaması bile anlamını yitirir. İronik olarak, iletişimden kaçınmanın en aşırı biçimi bile, başka birinin varlığına bağımlıdır;

⁴⁶ Vetter Helmut, *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*, 22; Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie Nachwort* (1930), 153-154.

⁴⁷ “Saf içsel psikoloji, yönelimselliğin hakiki psikolojisi (ki bu elbette nihayetinde saf öznelarasılığın psikolojisidir) kendisini tamamen doğal tavrın kurucu bir fenomenolojisi olarak ortaya koyar. “Mantıksal Soruşturmalar “dan “İdealar “a giden yol, transandantal-felsefi amaçtan psikolojik olana dönersek, ilk ve hâlâ tam olarak açıklığa kavuşturulmamış olan [...]” krş.: Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie Nachwort* (1930), 158.

⁴⁸ Georg Römpf, *Husserls Phänomenologie der Intersubjektivität: Und ihre Bedeutung für eine Theorie intersubjektiver Objektivität und die Konzeption einer phänomenologischen Philosophie* (Dordrecht: Springer-Science+Business Media, B.V., 1992), 149-150.

⁴⁹ Georg Römpf, *Husserls Phänomenologie der Intersubjektivität*, 37-38; Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis* (Halle: Niemeyer, 1901), II/4.

⁵⁰ Rudolf Bernet’in önsözü için bkz.: Edmund Husserl, *Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins*, XVIII; Georg Römpf, *Husserls Phänomenologie der Intersubjektivität*, 38.

çünkü iletişimden kaçınma eylemi, ötekinin varlığı sayesinde mümkün ve anlamlı hâle gelir.⁵¹ Aynı durum, sevgi, nefret, emek ve kutlama gibi “psşik olgular”⁵² için de geçerlidir.⁵³ Bu sebeple, ötekinin varlığı, kendi varlığımız kadar zorunlu ve gereklidir. Bilinçli olarak kelimelerimizin ardında durduğumuzda veya anlamsız boşluklara kaçtığımızda, bu farklı ilişki biçimlerinin sadece öteki ile olan ilişkimizin farklı yönleridir.

Fenomenolojik yöntemin öncelikli odak noktası bireyin kendi bilincinin içsel yapısı ve deneyimleri olsa da Husserl’in felsefesinden bir solipsizm çıkarmak zor gözükmemektedir. Çünkü Husserl, sadece kendi bilincinin var olduğunu ve diğer bilinçlerin ya da nesnelere gerçek olmadığını savunan bir izolasyona açıkça karşı çıkar. Sadece kendi bilincinin var olduğunu ve diğer bilinçlerin veya nesnelere gerçek olmadığını iddia eden bir izolasyonun aksine, deneyimlerin paylaşılan bir dünyada gerçekleştiğini savunur. Ona göre, deneyimler izole bir şekilde değil, ortak bir gerçeklik içinde meydana gelir. Fenomenoloji, nesnelere ve deneyimlerin sadece bireysel bilince değil, aynı zamanda başkalarının bilincine de ait olduğunu kabul eder. Husserl’in “epoche” olarak adlandırdığı yöntem, dış dünyanın varlığını askıya almayı amaçlar. Ancak, bu sadece bireyin kendi bilincine odaklanmak için geçici bir adımdır. Husserl, bu içsel odaklanmanın amacının, paylaşılan bir dünya içinde diğer bilinçlerle olan ilişkileri daha iyi anlamak olduğunu vurgular.⁵⁴ Bu sorunu aşmak için, öznelarasılık veya sağduyu bilgisinin doğduğu ötekine ihtiyaç duyar.⁵⁵

Ben, Sen’i, Biz’i, “Öteki”yi gerektirir. Ve Ben (kişi olarak) daha ileri giderek nesnel bir dünya ile ilişki talep eder. Dolayısıyla ben, biz, dünya bir araya gelir: Dünya, ortak bir çevre dünyası olduğu için öznelik damgayı taşır. Ve bu bağlamda, “Biz ve Gerçeklik” duruşunda yapılan, tüm bilimler, öznel-arası bir faaliyettir. Nesnel geçerlilik arar, nesnel bir bilim olarak, bu tutumda

⁵¹ Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*, II/78.

⁵² Alm. psychischen phänomenen

⁵³ Husserl, Brentano’nun yalnızca psşik olanın gerçekte verili olduğu tezini benimser ve Brentano’nun aksine, bunların edimlerle aynı şekilde deneyimlendiğine inandığı ölçüde duyuşal içerikleri fenomenolojik araştırma alanına dahil eder (Hua XIX, 767-775). Krş.: Vittorio De Palma, “Realismus und Idealismus bei Husserl”, *Bulletin d’Analyse Phénoménologique* 3/18 (23 Kasım 2022), 23.

⁵⁴ Öznel-arası ilişkiler, özellikle sosyal fenomenoloji adı verilen bir alt alan içinde daha fazla vurgu bulmuştur. Sosyal fenomenoloji, bireyler arası etkileşimleri, dilin rolünü ve sosyal yapıları anlamak için fenomenolojik yöntemi kullanır. Ancak, Husserl’in kendi eserlerinde öznel-arası ilişkilerin detaylı bir şekilde ele alındığı söylenemez; bu konuda daha fazla vurgu yapan düşünürler arasında Edmund Husserl’in öğrencisi olan Alfred Schütz (1899 – 1959) öne çıkar. Krş.: Heinz Abels (ed.), “Alfred Schütz und die Grundlegung der phänomenologischen Soziologie”, *Interaktion, Identität, Präsentation: Kleine Einführung in interpretative Theorien der Soziologie* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007), 59-85.

⁵⁵ Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie Nachwort* (1930), 150.

dünya hakkında genellemeler yapar, yani Biz'den hiçbir şeyin bahsedilmediği, sadece nesnellikten bahsedilen ifadeler...⁵⁶

Sonuç

Araştırmamızda, Husserl'in "özne-lik" kavramı ile bilincin nesnesi ve içeriği arasındaki ilişkiye odaklanarak, yönelimsel bilincin detaylı bir incelemesini yapmış ve bu bağlamda öznelarasılık teorisiyle doğal bir ilişki kurmaya çalıştık. Fenomenoloji, bireyin algıladığı duyguların, düşüncelerin ve nesnelere doğrudan deneyimine odaklandığı için, temel olarak öznenin iç dünyasına odaklanarak bilincin doğasını anlamaya yönelik bir metodoloji sunar. Husserl, bilincin yönelimselliği ile bir nesneye doğru yönelmesini ifade eder; bu, bilincin bir şeyi algılaması, anlaması veya düşünmesi anlamına gelir. Husserl, izolasyona karşı çıkarak, deneyimlerin ortak bir gerçeklik içinde gerçekleştiğini ve nesnelere ile deneyimlerin hem bireysel hem de başkalarının bilincine ait olduğunu savunur.

Yönelimsel bilincin genel yapısının aydınlatılması ve bu yapının farklı türlerdeki yönelimsel eylemlere ayrılması, fenomenolojik bir yargı kuramının temelini oluşturur. Bu şekilde, bilincin nasıl işlediğini ve deneyimlediğini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanır. Fenomenolojik bakış açısından dünya, bireylerin kendi deneyimlerine dayalı olarak algılanabilir ve her bir bireyin benzersiz bir gerçeklik yaratmasıyla ilişkilidir. Bu gerçeklikler, algılar, deneyimler ve düşünceler arasında değişen bir farklılık yansıtır. Husserl, geleneksel felsefi anlayışta özne ve nesne arasındaki ayrımın yetersiz kaldığını belirterek, fenomenolojik yöntemi kullanarak bu ayrımı aşmaya çalışır.

Husserl, geleneksel felsefi anlayıştan farklı olarak, özne-nesne ilişkisini daha karmaşık bir şekilde ele alır ve insan deneyimini daha kapsamlı bir perspektiften inceler. Beden, sadece fiziksel bir nesne olarak değil, aynı zamanda bilinçli bir varlık olarak değerlendirilir. Husserl, bedeninin doğrudan hareket edebilmesi, yani bir öznenin iradesini doğrudan ifade edebilmesi nedeniyle, onu salt maddi bir nesne olmaktan ayırır. Beden, kişinin dünyayı algılamasında ve anlamasında merkezi bir rol oynar ve bu bağlamda insan deneyimlerinin ve bilincinin önemli bir bileşeni olarak ele alınır.

Fenomenolojik perspektiften bakıldığında, dünyanın anlamı bireylerin kendi bedenlerine bağlıymış gibi algılanabilir. Ancak, dünya hem kuran hem de kurulan bir yapı olarak ele

⁵⁶ Edmund Husserl, *Cartesianische Meditationen: eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, ed. Elisabeth Ströker (Hamburg: F. Meiner Verl, 2012), 128, §49.

alındığında fenomenolojiye yeni bir bakış açısı sunar. Farklı öznelerin varlığıyla ilişkilendirilen bu çeşitli dünyalar, kişinin algıları, deneyimleri ve düşünceleri arasında değişen bir gerçekliğe sahiptir. Bu yaklaşım, solipsizmi reddederek, deneyimlerin paylaşılan bir gerçeklik içinde ve diğer bilinçlerle ilişki içinde gerçekleştiğini vurgular.

Sonuç olarak, Husserl'in fenomenolojik yöntemi, temel kavramlar üzerinden yeniden yapılandırılmış ve özneler-arası ilişkilerin kurulmasında ortaya çıkan bağlantı olanakları incelenmiştir. Bu çalışma, Husserl'in temel kavramlarına odaklanarak, gelecekteki araştırmacıların yeni sorular sormasına ve daha ileri gitmesine olanak tanıyabilir. Bu kavramlar, insan deneyimini daha derinlemesine keşfetmemize ve bilinçli yönelimsel öznenin doğasını daha iyi anlamamıza olanak sağlar.

KAYNAKÇA

- Arkadiusz Chrudzimski. *Die Ontologie Franz Brentanos*. Dordrecht: Springer Netherlands, 2004. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:1111-20110503402>
- Christian Beyer. “Bolzanos Konzeption Bloß Möglicher Gegenstände”. *Grazer Philosophische Studien* 99/3 (01 Ocak 2022), 335.
- Edmund Husserl. *Cartesianische Meditationen: eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*. ed. Elisabeth Ströker. Hamburg: F. Meiner Verl, 2012.
- Edmund Husserl. *Husserliana: Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*. ed. Stephan Strasser. Den Haag: M. Nijhoff, 1950.
- Edmund Husserl. *Husserls Werk: zur Ausgabe der gesammelten Schriften; Erste Philosophie*. ed. Elisabeth Ströker. Hamburg: Meiner, 1924.
- Edmund Husserl. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie: allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*. Tübingen: Niemeyer, 5. Basım, 1993.
- Edmund Husserl. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die Reine Phänomenologie*. ed. Walter Biemel. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1950. <https://open.org/pub-137694>
- Edmund Husserl. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie: erstes buch allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*. ed. Karl Schuhmann. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1976.
- Edmund Husserl. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie Nachwort (1930)*. ed. Elisabeth Ströker. Felix Meiner Verlag, 2009. <https://doi.org/10.28937/978-3-7873-3905-1>
- Edmund Husserl. *Logische Untersuchungen*. Meiner Felix Verlag GmbH, 2013. <https://doi.org/10.28937/978-3-7873-3349-3>
- Edmund Husserl. *Logische Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*. Halle: Niemeyer, 2., Umgearb. Aufl., 1901.
- Edmund Husserl. *Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins: mit den Texten aus der Erstaussgabe und dem Nachlass*. ed. Rudolf Bernet. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2013.
- Franz Brentano. *Psychologie vom empirischen Standpunkt. 2: Von der Klassifikation der psychischen Phänomene: mit neuen Abhandlungen aus dem Nachlaß*. ed. Thomas Binder, Arkadiusz Chrudzimski. Hamburg: Meiner, Nachdr. der Ausg. von 1925., 1971.
- Franz Clemens Brentano. *Psychologie vom empirischen Standpunkte in zwei Bänden. Erster Band. 2 Cilt*. Leipzig: Leipzig Verlag von Duncker & Humblot, 1. Basım, 1874. <http://archive.org/details/psychologievome02brengoog>
- Georg Römpp. *Husserls Phänomenologie der Intersubjektivität: Und ihre Bedeutung für eine Theorie intersubjektiver Objektivität und die Konzeption einer phänomenologischen Philosophie*. Dordrecht: Springer-Science+Business Media, B.V., 1992. <http://link.springer.com/openurl?genre=book&isbn=978-94-010-5253-5>
- Hans Rainer Sepp. *Orbis phaenomenologicus Perspektiven*. “Totalhorizont – Zeitspielraum. Übergänge in Husserls und Finks Bestimmung von Welt”. ed. Anselm Böhmer. *Eugen Fink: Sozialphilosophie - Anthropologie - Kosmologie - Pädagogik - Methodik* 10 (2006).
- Heinz Abels (ed.). “Alfred Schütz und die Grundlegung der phänomenologischen Soziologie”. *Interaktion, Identität, Präsentation: Kleine Einführung in interpretative Theorien der Soziologie*. 59-85. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. https://doi.org/10.1007/978-3-531-90671-3_3

- Immanuel Kant. *Kritik der reinen Vernunft*. ed. Jens Timmermann. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1998.
- Karl Schuhmann. "Intentionalität und intentionaler Gegenstand beim frühen Husserl". *Phänomenologische Forschungen* 24/25 (1991), 46-75.
- Peter Precht, Franz-Peter Burkard (ed.). *Metzler Lexikon Philosophie: Begriffe und Definitionen*. Stuttgart: Metzler, 3., erw. Und aktualisierte Aufl., 2008.
- Rudolf Bernet. "Wirkliche Zeit und Phantasiezeit. Zu Husserls Begriff der zeitlichen Individuation". *Phänomenologische Forschungen*, 37-56.
- Stephan Strasser. "Der Begriff der Welt in der phänomenologischen Philosophie". *Phänomenologische Forschungen* 3 (1976), 151-179.
- Ulrich Claesges. "Zweideutigkeiten in Husserls Lebenswelt-Begriff". *Perspektiven transzendentalphänomenologischer Forschung: Für Ludwig Landgrebe zum 70. Geburtstag von seinen Kölner Schülern*. ed. Ulrich Claesges, Klaus Held. 85-101. *Phaenomenologica*. Dordrecht: Springer Netherlands, 1972. https://doi.org/10.1007/978-94-010-2813-4_3
- Vetter Helmut (ed.). *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2020. <https://doi.org/10.28937/978-3-7873-2231-2>
- Vittorio De Palma. "Realismus und Idealismus bei Husserl". *Bulletin d'Analyse Phénoménologique* 3/18 (23 Kasim 2022). <https://popups.uliege.be/1782-2041/index.php?id=1303>
- Wouter Goris. "Verteilungen des Apriori in der Phänomenologie Husserls". *Phänomenologische Forschungen*, 59-74.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences